

Meerjarenprogramma

2024 t/m 2026

Investeringskader Waddengebied

FOTO: KOOS DANSEN

Investeringskader Waddengebied (IKW)

Het IKW is in 2016 door de drie Waddenprovincies ingesteld ter versterking van een duurzame ecologische en economische ontwikkeling van het waddengebied. Dit investeringskader kent een meerjarige programmatische aanpak in de vorm van zes majeure opgaven. Hiermee beogen de provincies - in samenwerking met het Waddenfonds - middelen in te zetten (vanaf € 500.000 Waddenfondssubsidie) voor het stimuleren en faciliteren van grote (gebieds) ontwikkelingen, duurzame innovaties en

waddenbrede, impactvolle programma's. Eén en ander onder regie van de Stuurgroep Waddenprovincies (SWP) en het interprovinciale programmateam IKW. Het Waddenfonds heeft daarnaast de thematische openstellingen (max. € 1 miljoen) en het Budget Lokale Innovaties (max. € 50.000). De IKW-opgaveteams, waarin de drie Waddenprovincies en een adviseur van het Waddenfonds zijn vertegenwoordigd, zijn verantwoordelijk voor de ontwikkeling, begeleiding en beoordeling van initiatieven.

Inhoudsopgave

1 Inleiding	4
2 Stand van zaken en tussentijdse resultaten	7
3 Strategie en programmering	11
3.1 Programmering	14
4 Majeure Opgaven	26
4.1 Waddenzee	26
4.2 Vitale kust en Afsluitdijk	27
4.3 Havenontwikkeling en natuurverbetering	29
4.4. Eilanden op eigen kracht	30
4.5 Versterken en vermarkten werelderfgoed	31
4.6 Eems-Dollard in balans	32
5 Monitoring en evaluatie	34

Colofon

Bestuurlijk opdrachtgever: Stuurgroep Waddenprovincies

Coördinatie en inhoud: Interprovinciale programmteam IKW

Redactie: Planburo, Leeuwarden

Ontwerp en opmaak: Vormburo, Leeuwarden

Foto omslag: Marleen Annema

april 2024

1 Inleiding

Het Investeringskader Waddengebied (IKW) is een samenwerkingsverband van de provincies Noord-Holland, Fryslân en Groningen. Het IKW richt zich – in nauwe samenwerking en afstemming met het Waddenfonds en initiatiefnemers – op het ontwikkelen en uitvoeren van meerjarige programma's die bijdragen aan zowel de ecologische als (duurzame) economische versterking van het waddengebied. Het IKW kent zes majeure opgaven, allen gerelateerd aan de hoofddoelen en themalijnen van het Waddenfonds, en met een looptijd tot en met 2026.

De laatste periode wordt er programmatisch sterk(er) ingezet op integrale gebiedsontwikkelingen langs de waddenkust. En ook op het leveren van een bijdrage aan grote maatschappelijke opgaven als klimaatverandering, herstel van biodiversiteit, inclusiviteit, circulariteit, vergroten van kennis over het waddengebied bij bezoekers én de energie- en landbouwtransities. Om daarmee ook een bijdrage te leveren aan de Europese doelen in dit verband en daarmee ook meer mogelijkheden te creëren voor het aanwenden van Europese middelen die hiervoor beschikbaar zijn. Een ambitie die ook voortvloeit uit de midterm review van het IKW.

De drie Waddenprovincies richten zich met het IKW op het ontwikkelen van robuuste programma's en projecten die worden gerealiseerd met inzet van middelen van het Waddenfonds en andere financieringsbronnen. Programma's en projecten die zonder intensieve bemoeienis vanuit het IKW in het geheel niet, of anders later in de tijd, van de grond zouden komen. De majeure opgaven en genoemde transitie vragen nu om maatregelen waar het IKW in kan voorzien. De economie en ecologie in het waddengebied blijken onverminderd kwetsbaar en de natuurwaarden blijven verslechteren. Belangrijk daarin is de samenwerking en afstemming met zowel overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties als kennisinstellingen die actief zijn

in het waddengebied. Dat vergroot niet alleen de mogelijkheid om in allianties op te trekken en grotere opgaven integraal aan te pakken, maar ook om partijen voor de langere termijn te (ver)binden en resultaten van gezamenlijke investeringen en daarmee samenhangende maatregelen te borgen.

In het verbinden van partijen en initiatieven is het IKW een belangrijke speler. Net zo goed als in het aanjagen en verder brengen van kansrijke initiatieven. Dit verlangt van de leden van de opgaveteams behalve de noodzakelijke kennis van criteria, gebied en spelers ook een proactieve, ondersteunende rol in de totstandkoming van de vaak complexe programma's en projecten. De midterm review van het IKW (2021) liet al zien dat de aanpak werkt, dat er mooie resultaten werden geboekt en dat het IKW goed op stoom was gekomen. Door Covid-19 en de Oekraïne-crisis liepen veel initiatieven de afgelopen jaren wel vertraging op. Ook kampten ze met kostenstijgingen voor materialen en lonen. Hiervoor deden initiatiefnemers een beroep op de Covid-19/Oekraïne-regeling van het IKW en Waddenfonds.

Op stoom

In dit meerjarenprogramma staan we kort stil bij de huidige stand van zaken en de behaalde resultaten. Zo zijn er de achterliggende periode maar liefst vijfendertig initiatieven gerealiseerd,

dan wel ver gevorderd. Goed voor een investering van maar liefst € 593 miljoen in het waddengebied. Het IKW ligt dus op stoom en de opgaveteams zijn met tal van initiatiefnemers in gesprek zo blijkt uit de meest recente inventarisatie (2023) die achttien initiatieven als kansrijk beoordeelde. Variërend van omvangrijke gebiedsontwikkelingen tot initiatieven die de verduurzaming van de havens en het toerisme in het gebied versterken. Daarnaast verkeren er nog tien initiatieven in een pril ontwikkelstadium.

Accenten

De laatste periode van het IKW kent enkele nieuwe accenten in de strategie en programmering. Zo wordt bijvoorbeeld nadrukkelijker geanticipeerd op de Agenda voor het Waddengebied 2050 en bijbehorend uitvoeringsprogramma 2021-2026. Tevens is er aandacht voor de belangrijke maatschappelijke transities én wordt ingezet op integrale gebiedsontwikkelingen. Ook wordt er voorgesorteerd op mogelijke toekomstige (regionale, landelijke en Europese) financieringsbronnen.

In de programmering wordt meer dan voorheen gewerkt met voorkeursinitiatieven en daaraan gekoppelde indicatieve IKW-WF bijdragen. Aan opname in de programmering kunnen geen rechten worden ontleend. Hetzelfde geldt voor

genoemde bedragen per programma/project waarvan de hoogte mede afhankelijk zal zijn van het doelbereik en de concreetheid van de plannen. De uiteindelijke afweging van bijbehorende financieringsmixen en de beoordeling van de IKW-waardigheid ligt bij de IKW-opgaveteams. Vervolgens toetst het Waddenfonds onafhankelijk op de subsidiecriteria. Aangezien veel programma's meerjarig doorlopen, is tussentijdse aanpassing van de inzet vaak nodig om tot optimale resultaten te komen.

Nieuw fonds voor Agenda Waddengebied 2050

In opdracht van het Bestuurlijk Overleg Waddengebied wordt het realiseren van een nieuw 'Kustfonds' verkend. Doel hiervan is om te kijken naar de inhoudelijke opgaven na 2026 en de daarbij behorende financiering. Het Investeringskader Waddengebied is één van de initiatiefnemers. Dit vanuit de optiek dat er ook na 2026 fors moet worden geïnvesteerd in het waddengebied. Niet alleen om de kansen die het gebied biedt te kunnen verzilveren of de gedane investeringen gestand te kunnen doen, maar ook vanwege de grote (transitie)opgaven die er liggen en de bedreigingen die er met een toenemende gebruiks- en milieudruk zijn.

Samengevat behandelt dit meerjarenprogramma in hoofdstuk twee de huidige stand van zaken en behaalde resultaten. Hoofdstuk drie beschrijft de ambities van het IKW en de daaruit voortvloeiende aanscherping van de strategie en programmering. Hoofdstuk vier gaat in op de zes majeure opgaven. Het vijfde en laatste hoofdstuk staat in het teken van de monitoring van het programma.

Het Meerjarenprogramma IKW is opgesteld onder verantwoording van het interprovinciale programmateam, in afstemming met de opgaveteams. Het programma is in het eerste halfjaar van 2024 vastgesteld door de Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, Groningen en Fryslân en ter informatie aangeboden aan de drie Provinciale Staten.

FOTO: VISIT WADDEN

2 Stand van zaken en tussentijdse resultaten

Het Waddenfonds is een belangrijke financier van IKW-initiatieven. Tot en met 2023 was het IKW goed voor een investering van € 593 miljoen in het waddengebied. Daarvan namen het Waddenfonds € 180,8 miljoen (31%) en de provincies € 76,5 miljoen (13%) voor hun rekening. Overige overheidsorganisaties droegen € 122 miljoen (19%) bij. Dit betekent dat private partijen € 213,7 miljoen (37%) inbrachten. Inzet bij de start van het IKW was de Waddenfondsmiddelen minimaal te verdubbelen. Met een multiplier van drie is het programma daarin ruimschoots geslaagd. De gerechtvaardigde conclusie luidt dan ook dat er sinds 2016 fors in de versterking van het waddengebied is geïnvesteerd. Zowel in het verduurzamen van de economie als in het versterken van de ecologie.

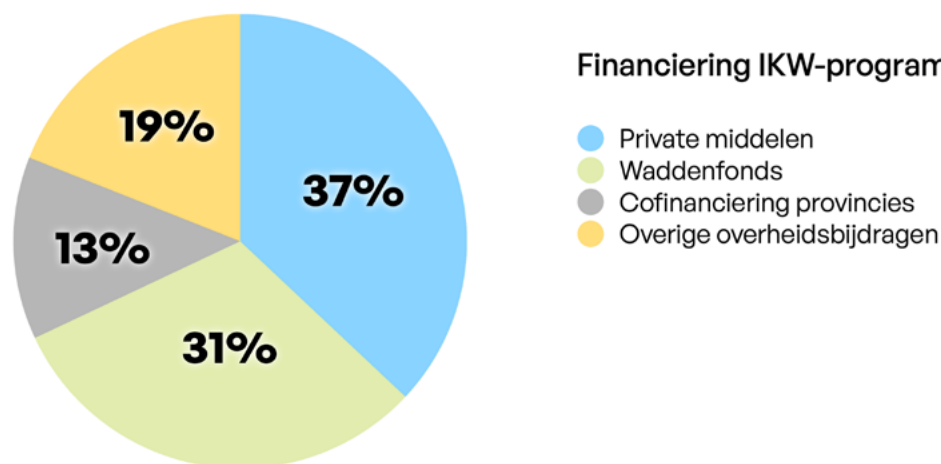
Tot de initiatiefnemers/investeerders in het gebied behoren zowel overheden, maatschappelijke organisaties als het bedrijfsleven. Deze initiatiefnemers zijn als eerste verantwoordelijk voor de inhoud, haalbaarheid, samenhang, afstemming en (co)financiering van hun plannen. De in 2020 gehouden midterm review liet zien dat niet alleen de financiële, maar ook de inhoudelijk bijdragen van de opgaveteams, de provincies, strategische partners en (mede)financiers belangrijk zijn bij het al dan niet doorgaan van deze vaak omvangrijke plannen. Dan hebben we het niet alleen over overheden als het Rijk, de waterschappen en

gemeenten, maar ook over bedrijven en niet te vergeten andere fondsen.

Aandachtspunten

Belangrijk aandachtspunt in de planvorming en de uiteindelijke subsidiëring is en blijft het regelen van de noodzakelijke sluitende businesscase en vergunningverlening. De leden van de opgaveteams kunnen daar niet tijdig genoeg aandacht voor vragen bij initiatiefnemers. De opgaveteams hebben daarbij een aanjagende, adviserende en stimulerende rol. Zij spelen in de totstandkoming van de vaak complexe programma's en projecten – en bijbehorende financieringsmixen en daaruit voortvloeiende subsidieaanvragen – een belangrijke rol. Niet alleen als het gaat om aanvragen richting het Waddenfonds en de provincies (cofinanciering), maar ook richting Rijk, Europa en fondsen. Complex vanwege de gestelde voorwaarden, maar ook qua procedure en de afstemming tussen de samenwerkingspartners. De komende periode wordt ook op dit terrein de nodige inzet en begeleiding van de opgaveteams gevraagd. Dat geldt ook voor de periode na de subsidieverlening (zie H3).

Om het doelbereik en de multiplier van het IKW verder te vergroten, zal nog meer dan voorheen ingezet moeten worden op het vinden van aanvullende financiering en fondsenwerving. Daarbij moet (zeker) gedacht worden aan

koppelkansen met middelen en programma's als de Regio Deals, het Nationaal Programma Landelijk Gebied, Nationaal Groeifonds, Klimaatfonds, LEADER, het Nationaal Programma Groningen, het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) en de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW).

Ook extra aandacht voor Europese middelen – denk aan de Green Deal – biedt kansen. Kansen die ook benut moeten worden met het oog op de afronding van het IKW, om daarmee de continuering van zowel initiatieven als bundeling van financieringsstromen in het waddengebied te realiseren. In dit kader worden de mogelijkheden verkend om tot een waddenbreed nieuw fonds te komen (zie H3).

Voorwaarden IKW

Om in aanmerking te komen voor opname in het IKW-programma moeten initiatieven aan de volgende voorwaarden voldoen:

- grootschaligheid en meerjarigheid;
- bijdragen aan de doelen van de IKW-opgaven (Majeure Opgaven);
- bijdragen aan de doelen, uitgangspunten en voorwaarden van het Waddenfonds;
- waddenbrede of uitrolbare opzet;
- looptijd van vier jaar of meer;
- vernieuwend karakter;
- subsidieaanvraag voor een bedrag hoger dan € 500.000.

Informatievoorziening en communicatie

Belangrijk is dat initiatiefnemers voldoende op de hoogte zijn van de (on)mogelijkheden en manier van werken van het IKW. De opgaveteams zijn hiervoor gesprekspartner. De procedures en werkwijze van het IKW staan vermeld op de website.

Op de website kunnen geïnteresseerden kennisnemen van alle ins- en outs van het IKW en de door het IKW ontwikkelde en mede-

gefinancierde programma's en projecten. Naast de website beschrijft ook het IKW-magazine de voortgang van de IKW-initiatieven. Jaarlijks wordt er ook een aantal nieuwsbrieven uitgebracht rond actuele ontwikkelingen in relatie tot de IKW-programma's en projecten. Verder wordt gebruik gemaakt van berichtgeving via social media kanalen, zoals LinkedIn.

Website: [investeringskaderwaddengebied.nl](https://www.investeringskaderwaddengebied.nl)

Terugblik

Na de opbouwfase werden de eerste resultaten van het Investeringskader Waddengebied in 2020 zichtbaar. Eind van dat jaar werden er dertig initiatieven naar uitvoering gebracht, drie jaar later zijn dat er vijfendertig. Samen goed voor een investering van € 593 miljoen in het waddengebied en een multiplier van drie.

Dat er de laatste jaren minder initiatieven naar uitvoering zijn gebracht, had veel te maken met de corona-pandemie. Deze zorgde voor vertraging in de voortgang van lopende en reeds beschikte projecten en zette een rem op de ontwikkeling van nieuwe initiatieven. Samenwerkingspartners konden elkaar moeilijker of alleen digitaal treffen. Ook personeelstekorten en prijsstijgingen na afloop van de pandemie zorgden voor vertraging.

Het IKW heeft de afgelopen twee jaar veel tijd besteed aan projecten in de uitvoeringsfase. Een aantal initiatiefnemers deed een beroep op uitstel, extra middelen of wijzigde zijn programma door voortschrijdend inzicht. Daarnaast zorgden de corona-pandemie en de Oekraïne-crisis voor een langere looptijd, de genoemde prijsstijgingen (lonen en materialen) en soms ook een scopewijziging.

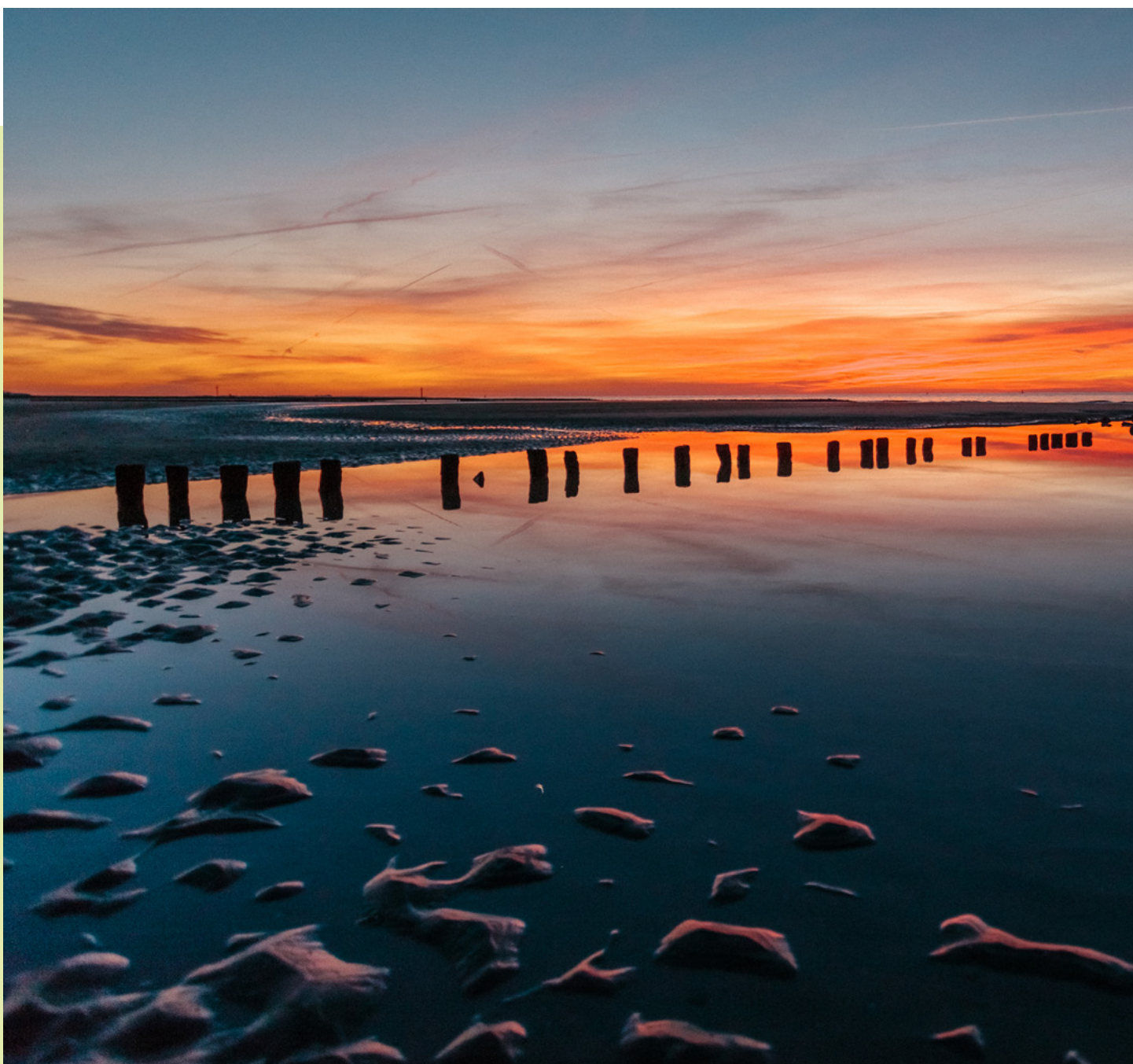
Om toch het doelbereik te realiseren, zochten de initiatiefnemers samen met de opgaveteams naar oplossingen. Zo deden twaalf initiatiefnemers een beroep op de – door het Waddenfonds en

IKW ingestelde – Covid-19/Oekraïne-regeling. Met als voorwaarde dat het Waddenfonds en het IKW procentueel niet meer mochten bijdragen dan in de originele raming; andere partijen namen dus ook hun deel van de meerkosten voor hun rekening. Van twee projecten die er niet in slaagden om tot uitvoering te komen, is de

subsidieverlening stopgezet.

Een en ander is van invloed op de programmering en financieringsbehoefte in de komende jaren. Meer hierover in het volgende hoofdstuk (programmering).

FOTO: WADDENAGENDA

PEAZENS – MODDERGAT

Naam	Status
Afsluitdijk Wadden Centrum, Kornwerderzand	gereed
Marconi Buitendijks, strand Delfzijl	gereed
Centrum Gastvrij Schiermonnikoog	gereed
Visit Wadden	in uitvoering
Vismigratierivier, Kornwerderzand	in uitvoering
Vitale kust Eems-Dollard	in uitvoering
Werelderfgoedcentrum Waddenzee Lauwersoog	in uitvoering
Slow Mill, Texel	in uitvoering
Groene waterstof infrastructuur Chemiepark Delfzijl	in uitvoering
Pilot ophogen landbouwgronden, Eems-Dollard	in uitvoering
Waddenmozaïek	in uitvoering
Vissen voor verbinding	in uitvoering
Súd Ie	in uitvoering
Groene chemie uit CO2 en zonlicht	in uitvoering
Wij & Wadvogels fase 1	in uitvoering
Swimway	in uitvoering
TidalKite	in uitvoering
Ruim baan voor vissen 2	in uitvoering
Donkerte van het waddengebied	in uitvoering
Zoete toekomst Texel	in uitvoering
Vitale kust Lauwersmeergebied	in uitvoering
Greenshipping Waddenzee	in uitvoering
Op paad lâns it Waad	in uitvoering
Waddengastronomie	in uitvoering
Zoet op zout	in uitvoering
Regain	in uitvoering
Nieuwe Waterwerken Zoutkamp	in uitvoering
Blue Energy, Afsluitdijk	in uitvoering
Wij & Wadvogels fase II	in uitvoering
Waakvogels	in uitvoering
Green Goods, Texel	in ontwikkeling
Beleef Kornwerderzand	in ontwikkeling
Holwerd aan Zee	in ontwikkeling
20 MW Electrolyzer	in ontwikkeling
Demo gecombineerde restwarmteleiding bio-economie	in ontwikkeling

TABEL: GEHONOREERDE IKW-INITIATIEVEN ANNO 2024, INCLUSIEF STATUS

3 Strategie en programmering

Sinds de start van het IKW in 2016 hebben zich de nodige ontwikkelingen voorgedaan in het waddengebied. Behalve dat er sindsdien een kleine € 600 miljoen in het gebied is geïnvesteerd, doen uiteenlopende opgaven nadrukkelijk van zich spreken. Ging het in de regio aanvankelijk vooral over natuur- en landschapskwaliteit, economie en leefbaarheid, inmiddels kunnen daar de klimaatopgave, de landbouw- en energietransitie en de toegenomen aandacht voor circulariteit, integraliteit en inclusiviteit aan toegevoegd worden. Deze ontwikkelingen, evenals de kwetsbare werelderfgoedstatus van de Waddenzee, worden de komende periode nadrukkelijk(er) meegenomen en -gewogen in de majeure opgaven en programmering van het investeringskader.

Het IKW kent in de vorm van zes majeure opgaven¹ een brede ambitie, met een looptijd tot eind 2026. De zes opgaven zijn gebaseerd op zowel de vier hoofddoelen en themalijnen van het Waddenfonds als de onderliggende interprovinciale beleidsvisie 'Wadden van Allure'. De opgaven (zie H4) zijn zodanig geformuleerd dat er focus en samenhang is aangebracht, terwijl er ruimte is voor maatwerk. Zo kunnen verschillende majeure opgaven, of verbindende thema's, bijvoorbeeld in samenhang worden opgepakt.

Transities

Het waddengebied heeft – naast gebieds-specifieke ecologische en economische opgaven – ook in toenemende mate te maken met (mondiale) maatschappelijke opgaven. Denk aan de gevolgen van klimaatverandering op de waterhuishouding (veiligheid, beschikbaarheid zoet water) én de landbouw

(verziltiging en droogte). De landbouw kampt op haar beurt met stikstof-, bodemdaling en bodemvruchtbaarheidproblematiek die om oplossingen vraagt. Beleidsmatig wordt er door overheden bovendien integraal – aan de hand van SDG's² – ingezet op het realiseren van een gezond(er) evenwicht tussen mens, natuur en economie. Hetzelfde geldt voor het uitgangspunt dat (de kwaliteit van) water en bodem bij ruimtelijke ontwikkelingen sturend is.

Al deze ingrediënten worden meegenomen in zowel de strategie, programmering als uiteindelijk ook de waardering van IKW-initiatieven.

Opgaven en transities

Het IKW wil in het waddengebied een bijdrage leveren aan:

- energietransitie (overgang naar fossielvrije en emissieloze energievoorziening);
- grondstoffentransitie (bevorderen circulariteit en beperkt of ander grondstoffengebruik);
- landbouw- en voedseltransitie (gezonde bodem en water, herstel biodiversiteit en natuurkwaliteit);
- inclusieve samenleving (brede maatschappelijke betrokkenheid en opbrengsten);
- klimaatadaptatie.

Robuuster, sterker en kansrijker

Opgaveteams hameren bij initiatiefnemers dan ook op het integreren van zoveel mogelijk maatschappelijke opgaven in hun programma. Net zo goed als een waddenbrede aanpak. Dat maakt de aanvraag sterker, kansrijker en robuuster en biedt (meer) kansen op

¹ Waddenzee, Havenontwikkeling & natuurverbetering, Versterken en vermarkten Werelderfgoed, Vitale kust en Afsluitdijk, Eems-Dollardgebied in balans en Eilanden op eigen Kracht.

² SDG's = Sustainable Development Goals zijn in 2015 door de Verenigde Naties vastgesteld als de nieuwe mondiale duurzame ontwikkelingsagenda voor 2030.

medefinanciering. Een goed voorbeeld is het in ontwikkeling zijnde programma ‘Wad gaat Om’ dat niet alleen bijdraagt aan een plasticvrij waddengebied, maar tevens aan hergebruik van plastic (circulariteit), de productie van biobased materialen (landbouwtransitie) en een duurzame Waddenregio en -standaard. Door de brede, programmatische aanpak komen ook koppelkansen (bijvoorbeeld met de Regio Deals), meerdere financiers en financieringsstromen in het vizier. Een soortgelijk effect zagen we eerder bij de programma’s zoals Eems-Dollard en Lauwersmeerdijken.

In de beoordeling van (nieuwe) initiatieven wordt zowel een robuuste als waddenbrede aanpak – waarin meerdere doelen en belangen worden gediend – meegewogen. Net zo goed als het tot stand komen van een zo breed mogelijke samenwerking, integrale aanpak, multifunctioneel ruimtegebruik en voldoende maatschappelijk draagvlak. Een ander belangrijk aandachtspunt in de beoordeling is het borgen van de opbrengst en/of de continuïteit van een initiatief. Oftewel, wat maakt dat de resultaten een vervolg krijgen en – in voorkomende gevallen – het beheer wordt gecontinueerd.

Integrale gebiedsontwikkeling

Om een betekenisvolle bijdrage te kunnen leveren aan de (mondiale) transitie en klimaatopgaven is een brede aanpak nodig waarin maatschappelijke opgaven worden meegenomen en verschillende functies gecombineerd. Het wordt immers steeds duidelijker dat sectorale opgaven alleen gerealiseerd kunnen worden met integrale, samenhangende oplossingen. Uit oogpunt van praktische haalbaarheid én betaalbaarheid. Dit is overigens ook nodig voor het creëren van voldoende maatschappelijk draagvlak en het voorkomen van elkaar tegenwerkende maatregelen. Bovendien kampen we in Nederland met ruimtegebrek en moeten we wel tot multifunctionele oplossingen komen.

Het IKW zet daarom (nog) meer dan voorheen in op integrale gebiedsontwikkeling. Het bundelen en koppelen van Rijks- en regionale opgaven heeft daarbij hoge prioriteit. Alleen zo is robuuste inhoudelijke en financiële inzet mogelijk om duurzame ontwikkelingsdoelen, brede welvaart en een grotere multiplier te realiseren. Het IKW zet daarbij in op de volgende gebiedsontwikkelingen:

- Den Helder en Waddenbaai
- Harlingen
- Holwerd aan Zee
- Fries Programma Waddenkust
- Eemshaven

In genoemde vijf ontwikkelregio’s signaleert het IKW vier terugkerende onderwerpen (rode draden) waar het actief op wil inzetten.

1. Inclusieve samenleving

Het IKW wil in het waddengebied integrale projecten ontwikkelen die bijdragen aan leefbaarheid, duurzame economie en bereikbaarheid. Deze projecten worden integraal en inclusief ontwikkeld. Belanghebbenden worden van meet af aan betrokken bij het initiatief. De integrale aanpak is leidend voor de samenwerking, organisatie, planning, financiering en besluitvorming en biedt kansen voor het behalen van zowel resultaat als (extra) middelen die individueel of sectoraal niet haalbaar zijn. Het IKW stimuleert het delen van ervaringen op dit terrein en reikt succesvolle voorbeelden aan.

2. Dynamische, klimaatadaptieve kustzone en natuurontwikkeling

Het waddengebied is een even uniek als kwetsbaar gebied. Het moet beschermd worden tegen te grote druk door menselijk gebruik. Ook is het een dynamisch gebied dat – mede vanwege de voedselrijkdom – een cruciale functie heeft in de levenscyclus van zowel vogels die er foerageren en broeden als vissen die zich er voeden en voortplanten. Door de eeuwenlange opslibbing is er in het gebied vruchtbare (landbouw)grond.

Minder natuurlijk is de harde begrenzing van het Natura-2000 gebied Waddenzee en het achterland. We zouden niet langer in een kustlijn moeten denken, maar in een kustzone. Binnen deze zone vinden diverse ontwikkelingen plaats, zowel binnen- als buitendijks. Met als insteek dat ontwikkelingen gezamenlijk een positieve impact hebben op de ecologie van de waddenkust. Voor het waddengebied vraagt dat nog nadere uitwerking. In het kader van het loslaten van de harde N2000 -egrenzing en het creëren van meer ruimte voor de beoogde ontwikkelingen in het kustgebied, terwijl tegelijkertijd de natuur versterkt wordt

Het IKW kan daarbij – voor de gebiedsprocessen – dienst doen als katalysator door veelal robuuste, meerjarige programma's, projecten en betrokken partijen met elkaar te verbinden die (gezamenlijk) zorgen voor een meer dynamisch, klimaatadaptieve kustzone gecombineerd met natuurontwikkeling.

3. Slib en sediment als circulaire grondstof voor een robuuste kustzone

Slib wordt in het waddengebied op natuurlijke wijze afgezet. Om havens en vaargeulen toegankelijk te houden, wordt er voortdurend slib gebaggerd en elders gestort. Met alle ecologische gevolgen van dien. In diverse (deel)projecten wordt inmiddels gewerkt aan het verrijken van slib, zodat dit kan dienen als circulaire grondstof. Bijvoorbeeld om het te benutten als dijkenglei, voor het ophogen van laag gelegen akkerbouwgronden en als verbeteraar van de bodemstructuur. Zo wordt slib van een probleem een kans. In Lauwersoog en in Eems-Dollard is en wordt onderzocht hoe het slibrijpingsproces geoptimaliseerd kan worden en hoe er optimaal (circulair) gebruik kan worden gemaakt van het slib in en rond de haven. Het IKW wil de krachten op dit terrein zoveel mogelijk bundelen om tot een overkoepelende slibstrategie en aanpak te komen.

4. Zoet-zout verbinden i.c.m. zoetwaterbeschikbaarheid en versterking landbouw

De zoet-zout overgangen in het waddengebied zijn veelal hard. Bij de sluizen (Den Helder, Harlingen en Delfzijl) komt veel zoutwater naar binnen dat steeds verder landinwaarts trekt en leidt tot verzilting. Gelijktijdig heeft de steeds zouter wordende Waddenzee instroom van zoetwater nodig. Zowel voor de instandhouding van de levenscyclus van vele species als de ecologische functie van de Waddenzee.

In de landbouw langs de waddenkust wordt in droge perioden ook veel – met verzilting bedreigd – slootwater doorgespoeld met zoetwater van elders. Het IKW en Waddenfonds investeerden afgelopen jaren in zowel bewustwording (Boeren meten water) als oplossingsrichtingen (Zoete toekomst Texel, Zoet op zout programma Lauwersmeer). Programma's die gericht zijn op het vergroten van de zelfvoorzieningsgraad m.b.t. zoetwaterbehoud en -opslag en het versterken van de zouttolerantie van cultuurgewassen.

De komende jaren zijn meer van dergelijke initiatieven nodig om de landbouw in het gebied in stand te houden. Niet alleen de toevoer van zoutwater door de sluizen vormt een bedreiging. Ook de grondwaterstand moet voldoende tegendruk bieden aan het zoute water dat via de grond omhoog komt. Een steeds groter gebied wordt inmiddels met verzilting bedreigd, zodat er meer zoetwater nodig is om watersystemen door te spoelen. Met name de locaties waar dit speelt lenen zich voor een (gebiedsgerichte) aanpak. Bijvoorbeeld door zoet-zout overgangen te verzachten en het gebied anders in te richten. En door zoetwater meer/langer vast te houden (bergen). In noordelijk verband wordt binnen het Deltaprogramma Zoetwater al samengewerkt aan deze opgave. Initiatieven langs de waddenkust kunnen binnen dit programma (gezamenlijk) - met ondersteuning van het IKW - worden uitgewerkt.

Samengevat zet het IKW in het waddengebied (integraal) in op:

- zes majeure opgaven en waddenbrede programma's;
- uiteenlopende transities en maatschappelijke opgaven;
- integrale gebiedsontwikkelingen aan de waddenkust.

3.1 Programmering

Er zijn grote investeringen nodig om de eerder genoemde uitdagingen voor het waddengebied aan te pakken. Het IKW en het Waddenfonds beschikken niet over genoeg middelen om dit allemaal in gang te zetten. De ambities en investeringsmogelijkheden vragen de komende periode dan ook om een scherpe prioritering van programma's en projecten. In de tweede helft van 2023 is hiertoe een gezamenlijke programmeringslijst opgesteld van initiatieven waarin het IKW en het Waddenfonds de komende periode willen en kunnen investeren.

Deze programmering is opgesteld en vastgesteld door de provincies. Daarbij is rekening gehouden met:

- het doelbereik van het IKW/Waddenfonds;
- de mate van concreetheid en haalbaarheid van initiatieven, voorwaarde is bijvoorbeeld dat er uiterlijk eind 2026 een beschikking moet (kunnen) worden afgegeven;
- het eerder uitgesproken commitment m.b.t. MJP 2021 e.v.;
- de kaderstellende Agenda voor het Waddengebied 2050 en het Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2021-2026 (beide vastgesteld door de drie

Gedeputeerde Staten);

- de bestuurlijke opdracht vanuit de Stuurgroep Waddenprovincies om volop in te zetten op het pro-actief faciliteren van de vijf eerder genoemde integrale gebiedsprocessen.

Aan opname in de programmering kunnen geen rechten worden ontleend. Alle genoemde bedragen zijn indicatief en mede afhankelijk van doelbereik en concreetheid van de plannen die in ontwikkeling zijn. De uiteindelijke beoordeling van IKW-waardigheid wordt eerst door de opgaveteams van het IKW uitgevoerd waarna door het Waddenfonds een eigenstandige beoordeling plaatsvindt.

Programmeerlijst

De programmeerlijst van IKW en Waddenfonds kent de volgende vier categorieën:

1. Wijzigingsvoorstellen Covid-19- en Oekraïne-regeling;
2. Programma's of projecten die vrijwel indiening gereed zijn en waarvoor afspraken zijn gemaakt (incl. scopewijzigingen in lopende projecten);
3. Programma's of projecten waar afspraken mee zijn gemaakt en die nog in ontwikkeling zijn;
4. Potentiële, nog te ontwikkelen programma's of projecten die we graag zouden zien of zouden willen verkennen, alsook nieuw aangemelde initiatieven. Het Waddenfonds houdt hiervoor nog een beperkt budget beschikbaar.

Het jaar 2024 wordt gebruikt om maximaal te ondersteunen bij en te beoordelen of projecten uit Noord-Holland die nu in categorie 4 staan alsnog in een hogere categorie kunnen vallen.

Programma/project	Bijdrage IKW/ WF in mln	Cumula- tief in mln	Verwachte indiening subsidie WF
1. Wijzigingsverzoeken Covid-19- en Oekraïne regeling	Indicatief		
Programma Eems-Dollard dubbele dijk	0,7	0,70	2024
Lauwersmeerdijk en Marnewaard	5	5,70	2023*
Beleef Kornwerderzand (KWZ)	2	7,70	2024
Wijzigingsverzoek Wij en wadvogels fase 1	0,5	8,20	2024
Wijzigingsverzoek Zoete toekomst Texel	0,07	8,27	2024
2. Programma's/Projecten die vrijwel indiening gereed zijn waarover afspraken zijn gemaakt (incl. scopewijzigingen lopende projecten)			
Programma Cultuurlandschappen	3,5	11,77	2024
Wad gaat Om (plastic vrije Wadden)	3,7	15,47	2024
Wijzigingsverzoek VMR	1	16,47	2024
Programma Gastheerschap	4	20,47	2024
Wijzigingsverzoek Vissen voor verbinding	1	21,47	2024
3. Programma's/Projecten waar afspraken mee zijn gemaakt en die nog in ontwikkeling zijn			
Vernieuwde aanvraag Holwerd aan Zee (additioneel op de reeds beschikte 8,3 mln.).	11,7	33,17	2024
Gebiedsproces Eemszijlen (inclusief 4 mln. voor quick wins)	14	47,17	2024
Gebiedsproces Harlingen (inclusief 5 mln. quick wins)	20	67,17	2026
Gebiedsproces Fries Programma Waddenkust (plus op Koehool-Lauwersmeer (4 mln.) en programma Zurich)	10	77,17	2026
Quick wins Kop van Noord-Holland (Willemsoord, Ver Nollen, De Nollen, De Stelling, Paal 0 en SeaSaw, Vuilstort Lonjeweg)	5	82,17	2024
Rondje Waddenbaai	6,5	88,67	2024
Overkoepelend monitoringprogramma voor vis	2,5	91,17	2025
Opschaling TidalKite project PROSIT	2,5	93,67	2024
Opschaling Slow Mill	2,5	96,17	2024
Batterij oplossing & loadbalancing	2	98,17	2024

TABEL: PROGRAMMERING IKW 2024 – 2026 (* BESLUITVORMING BESCHIKKING DB/AB 2024)

Programma/project	Bijdrage IKW/ WF in mln	Cumula- tief in mln	Verwachte indiening subsidie WF
Programma met maatregelen voor natuurherstel in voor visserij gesloten gebieden	2	100,17	2025
Programma maritieme ontwikkeling havenplaatsen (koploper projecten landen binnen betreffende gebiedsprogramma); daarom geen bedrag		100,17	2024
Integraal programma zelfvoorzienende Waddeneilanden op het gebied van water en circulariteit		100,17	2025
4. Projecten die we graag tegemoet zien of willen verkennen maar waarover geen afspraken met de initiatiefnemers zijn. En potentiële echt nieuwe programma's			
Herstelmaatregelen die voortvloeien uit Waddenmozaïek en Swimway, uit resultaten NWO/NWA-call	3	103,17	
Toekomstige zoetwaterbeschikbaarheid Waddenzee (externe bedreiging Waddenzee)	1,5	104,67	
Programma externe bedreiging reductie baggeren samen met RWS	0	104,67	
Verduurzamen visserij ontwikkelingsplan	0	104,67	
Regio Deal programma's (financiering thematisch of als onderdeel van gebiedsprogramma's of als energieproject eilanden)	0	104,67	
Gebiedsprogramma Schiermonnikoog 1e schatting voor 1 Eilaun met oog op benodigde Rijksfinanciering)	2	106,67	
Waterstof op Texel	0	106,67	
Ecoport Innovatieprogramma	0	106,67	
Nieuw deelprogramma Waddengastronomie	0	106,67	
Gebiedsontwikkeling Kop van Noord-Holland: maritiem cluster Den Helder en gebiedsontwikkeling Waddenbaai. Incl. quick wins	9,7	116,37	

TABEL (VERVOLG): PROGRAMMERING IKW 2024 – 2026

FOTO: EEMSHAVEN

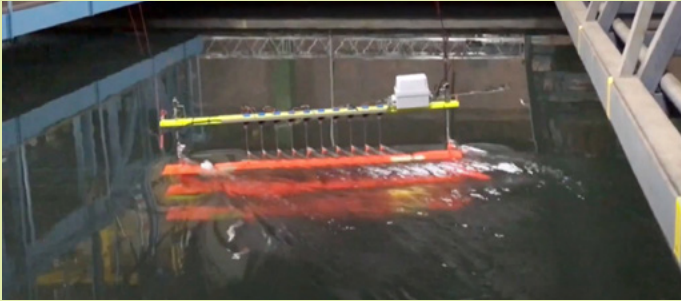

FOTO: TIDALKITE

FOTO: SLOW MILL

BEELD: HOLWERD AAN ZEE

FOTO: EEMSZIJLEN

1. TIDALKITE
2. SLOW MILL
3. HOLWERD AAN ZEE
4. EEMSZIJLEN

IKW-initiatieven

Om een indruk te geven van de initiatieven die op de programmeerlijst staan, lichten we er een aantal kort toe. Dit aan de hand van enkele thema's.

→ *Thema: energie*

Opschaling TidalKite (PROSIT)

Elektriciteit opwekken uit de getijdenstroom. Na de testfase met de TidalKite wil PROSIT (Project Optimalisatie Subsystemen & Impact TidalKite) de technologie versneld geschikt maken voor toepassing in de Waddenzee (Borndiep). Dit vergt zowel technische aanpassingen als maatwerk oplossingen. Met aandacht voor duurzame energieproductie en adequate ecologische inpassing. Het 500kW TidalKite-systeem zal na afronding blijvend elektriciteit produceren. Bovendien wordt de uitrol naar een 10MW project in het waddengebied versneld. De potentie van het systeem in de Waddenzee is 40MW, goed voor de helft van de energiebehoefte van de Waddeneilanden.

Opschaling Slow Mill

Slow Mill is een innovatieve technologie die energie uit golven opwekt. De in de Noordzee geplaatste golfenergiegenerator kan de Waddeneilanden van duurzame energie voorzien. De pilot uitgevoerd bij Texel wordt na afloop opgeschaald naar commerciële toepassing. Naar verwachting zal de Slow Mill een wezenlijke bijdrage leveren aan de wens van de Waddeneilanden om in de eigen elektriciteitsbehoefte te voorzien.

Batterijoplossing en loadbalancing

De Waddeneilanden willen graag zelf in hun energiebehoefte voorzien en af van fossiele brandstoffen. Daarvoor moet er wel in de nodige opslagcapaciteit worden voorzien. Duurzame energieproductie (zon, wind en water) kent immers pieken en dalen. Een bijkomend probleem is dat het bestaande elektriciteitsnet de hoeveelheid lokaal opgewekte energie niet aan kan. De pilot

kent dan ook een gecombineerd doel: teveel geproduceerde energie opslaan in batterijen en overbelasting van het net voorkomen met een geavanceerd systeem voor loadbalancing.

→ *Thema: gebiedsontwikkelingen kust vaste wal*

Vernieuwde aanvraag Holwerd aan Zee

Het oorspronkelijke plan is alweer tien jaar geleden ontwikkeld en zeer ambitieus: met een open vaarweg van het Wad naar het dorp Holwerd, een opening in de harde dijkgrens met een doorvaarbare sluis, een boulevard en een waterregelwerk om een binnendijks getijdenmeer te realiseren. In het aangepaste plan staat de sociaaleconomische impuls voor Holwerd nog steeds voorop. De buitendijkse natuurontwikkeling gaat daarbij hand in hand met het versterken van de verblijfsrecreatie. Een getijdenduiker zorgt voor een verbinding met het binnenmeer onder beperkte getijdenwerking. De buitendijkse ontwikkeling op de deels verruigde kwelder, volgens natuurlijke stromingsprincipes, gaat verder dan het oorspronkelijke plan. Het plan dat de lokale economie, natuur en gastvrijheidssector een impuls moet geven, krijgt steeds meer vorm. Zo vindt er al grondverwerving plaats om de landbouw te verduurzamen.

Gebiedsproces Eemshaven

Gebiedsproces Eemshaven is onderdeel van het Programma Eems-Dollard 2050. De gebiedsontwikkeling richt zich op de laagste polder, vlak achter de dijk: de Groote Polder bij Borgweer en Termunterzijl. Inmiddels is de MIRT-verkenning uitgevoerd. Het project voorziet in een grote natuurlijke invang (getijdengebied) van de laaggelegen polder i.c.m. dijkversterking en recreatieve functies. Het gebied van de Groote Polder bestrijkt zo'n 46 hectare. Aansluitend is ruim tweehonderd hectare (strategisch) aangekocht om het gebied te vergroten en de landschappelijke kwaliteit te versterken. Voorzien wordt in een natuurlijke buffer tussen industrie en landelijk gebied.

Gebiedsproces Harlingen

In Programma Harlingen werken verschillende partijen samen aan de versterking van de kustzone met water als sturend element. De verkenningfase van het programma is afgerond. Er wordt een projectorganisatie opgezet voor de ontwerpfase. Het programma omvat onder andere de volgende onderdelen: dijkversterking, vervanging Tjerk Hiddessluizen, aanpak slibproblematiek zeehaven, herinrichting Waddenpromenade, eilandparkeren en herinrichting Westerzeedijk. Naar verwachting start het ontwerpproces voor de zomer van 2025. Parallel start de gemeente met de onderdelen langparkeren en Waddenpromenade op basis van no-regret.

Gebiedsproces Fries Programma Waddenkust

Via programma 1 Dyk werken betrokken partijen de koppelkansen van de dijkversterking Koehool-Lauwersmeer uit tot een gebiedsontwikkeling met aandacht voor leefbaarheid, landbouw, verzilting, waterveiligheid, klimaat en recreatie & toerisme.

Gebiedsproces Den Helder

Defensie, provincie Noord-Holland en gemeente Den Helder sloten juni 2023 het bestuursakkoord Ontwikkeling Maritiem Cluster Den Helder. Het gaat hierbij om de ontwikkeling van onderling verbonden clusters van initiatieven die de bereikbaarheid, waterveiligheid en leefbaarheid van de marinestad moeten verbeteren. Hiertoe behoren bijvoorbeeld renovatie en verplaatsing van bruggen in de stad, maar ook de ontwikkeling van een logistieke hub en de stedenbouwkundige ontwikkeling voor Buitenveld (9000 legeringsplaatsen/opleiding/congres) als onderdeel van de oude Rijkswerf Willemsoord.

Daarnaast wordt gewerkt aan verkenningen, die uiteindelijk ook in het programma opgenomen worden, rond bereikbaarheid & veerhaven, toekomstige inrichting van de civiele haven, de ontwikkeling van Den Helder Airport en toekomstig vestigingsbeleid in de regio in relatie tot de energie-infrastructuur (380 kV en VAWOZ).

Niet alle verkenningen en projecten zijn direct waddengerelateerd, maar wel verbonden met de ontwikkeling van de waddenzeehaven.

→ *Thema: toerisme/economie*

Rondje Waddenbaai

Waddenbaai is de naam voor het gebied tussen Texel, Den Helder, Den Oever en de Afsluitdijk en vormt een onderdeel van het waddengebied. Een zeer divers landschap variërend van het eiland Texel, het voormalig eiland Wieringen, de dubbele dijk tussen Van Ewijcksluis en de Kooy, de natuurrijke Balgzandpolder en het maritieme cluster in Den Helder.

Een samenwerking tussen de provincie Noord-Holland, Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, Landschap Noord-Holland en de gemeenten Hollands Kroon, Den Helder en Texel leverde een kettingsnoer aan projectvoorstellen op die in samenhang dit relatief onbekende stukje waddengebied zichtbaar, beleefbaar en herkenbaar maken, met een verrijkte fietsroute als verbindend element.

Programma Gastheerschap Waddengebied (Visit Wadden)

Programma Gastheerschap is een initiatief en samenwerking van Visit Wadden, Werelderfgoed Waddenzee, de Waddenvereniging, de bezoekerscentra en beheerders in het waddengebied. Het programma richt zich op het in samenwerking adequaat afstemmen van de belangen rond natuur, maatschappij en economie in het waddengebied. Met het accent op voorlichting, educatie en communicatie waarin zowel de uniciteit en belevingswaarde van het gebied als haar kwetsbaarheden consequent en uniform voor het voetlicht worden gebracht. Dit met de ambitie een wezenlijke bijdrage te leveren aan zowel de Brede Welvaart in het gebied, de spreiding van bezoekers als de bescherming van de natuur- en landschapswaarden. Met als stip aan de horizon dat het waddengebied in 2030 tot de meest

FOTO: HAVEN HARLINGEN

FOTO: FRIES PROGRAMMA WADDENKUST

1. HARLINGEN
2. WADDENKUST
3. DEN HELDER

FOTO: DEN HELDER

1. VISIT WADDEN
2. WAD GAAT OM

FOTO: VISIT WADDEN

FOTO: EILEEN BLACKMORE

duurzame bestemmingen van Europa wordt gerekend.

Het programma is gebaseerd op vier pijlers:

1. Samenwerking; één Waddenzee, één werelderfgoed;
2. Educatie; het waddengebied als het best begrepen, meest bijzondere natuurlijk werelderfgoed;
3. Natuurbeheer; het waddengebied als het best beschermde en best beleefbare werelderfgoed;
4. Bestemmingsmanagement; het waddengebied als meest duurzame werelderfgoedbestemming.

→ **Thema: landschap**

Programma Cultuurlandschappen Waddenkust

Het cultuurlandschap van de waddenkust kent vele karakteristieken. Deze vallen vaak niet op en worden vaak dan ook niet als zodanig erkend. Ook laat het onderhoud veelal te wensen over. Dit programma – getrokken door de drie provinciale landschapsbeheerders – wil de typische karakteristieke elementen van dit landschap zichtbaar, herkenbaar en fraaier maken. Met als

doel dat bezoekers en bewoners het landschap beter kunnen 'lezen' en daardoor meer gaan waarderen en ontzien. Drie typen karakteristieken krijgen daarbij bijzondere aandacht: het stelsel van slaperdijken, het stelsel van voormalige prielen, kreken en geulen én de voormalige eilanden langs de waddenkust.

Programma Wad gaat Om (plasticvrij)

Wad gaat Om is een breed gedragen en robuust meerjarig (2024 t/m 2028) samenwerkings- programma, geïnitieerd door IKW en Waddenfonds. Het richt zich op het terugdringen van plastics en plasticgebruik in het waddengebied. Plastics vormen een toenemende bedreiging voor de ecologie en de waterkwaliteit in het waddengebied. Het programma zet een systeemverandering in gang die als voorbeeld dient voor andere, vergelijkbare (kwetsbare) gebieden. Zowel nationaal als wereldwijd. Wad gaat Om omvat een breed scala aan preventieve en curatieve interventies. Het programma draagt tevens bij aan de circulaire ambities van de regio. Vanwege de scope, omvang en reikwijdte zijn tientallen organisaties betrokken bij zowel de totstandkoming als uitvoering van het initiatief.

Werkwijze: vinger aan de pols bij meerjarig programmeren

IKW en Waddenfonds gaan projecten in de categorieën 1 t/m 3 proactief en prioritair begeleiden en ondersteunen in hun aanvraag voor medefinanciering vanuit IKW/WF. Voor alle projecten in deze categorieën geldt dat het IKW/WF de ontwikkeling scherp in de gaten houdt en beoordeelt op realiteitsgehalte met een toets op doelbereik.

Om financiële sturing te houden zullen nieuwe initiatieven (categorie vier) niet alleen inhoudelijk worden beoordeeld, maar ook op basis van de dan geldende financiële stand van de programmering en de resterende Waddenfondsmiddelen. De in categorie 4 benoemde lijst met initiatieven is niet limitatief. Er kunnen initiatieven bijkomen en afvallen. Uiteraard moeten ook deze initiatieven IKW- en WF-waardig zijn en in de resterende looptijd beschikt kunnen worden.

Gezien de resterende Waddenfondsmiddelen is het belangrijk doorlopend rekening te houden met nieuwe inzichten en gewijzigde omstandigheden. Daarmee blijven zowel de

programmering als de indicatieve bedragen als levend document actueel.

Ijkmoment

In de programmering wordt eind 2024/begin 2025 een ijkmoment ingebouwd. Aan de hand van de actuele stand van zaken wordt bekeken hoe de doelen van IKW en Waddenfonds in de resterende periode zo effectief mogelijk bereikt kunnen worden. Het perspectief van het beoogde Kustfonds is hierbij ook relevant, met het oog op de continuïteit.

Onderdeel van de regelmatige actualisaties is ook de voortgang van de beschikte projecten. Inzet is én blijft om in 2026, en bij uitzondering in 2027, alle IKW/WF-middelen zo goed en effectief mogelijk te hebben beschikt. Waarmee we:

- hebben voldaan aan de uitvoering van het bestuursakkoord Waddenfonds;
- waar mogelijk invulling geven aan het Uitvoeringsprogramma 2021-2026 van Agenda voor het Waddengebied 2050;
- aantonen dat er nog volop geïnvesteerd dient te worden in het waddengebied (Kustfonds).

FOTO: FRIES ROGRAMMA WADDENKUST

DOKKUMER NIEUWE ZIJLEN

4 Majeure Opgaven

Het Investeringskader Waddengebied richt zich sinds 2016 op het realiseren van zes majeure opgaven die sterk gerelateerd zijn aan de hoofddoelen en themalijnen van het Waddenfonds. In de opgave *Waddenzee* ligt de focus op het verbeteren van de ecologie in en rond de Waddenzee. Met de opgave *Vitale kust en Afsluitdijk* zet het IKW vooral in op gebiedsprogramma's die bijdragen aan zowel de ecologie, economie als klimaatopgaven aan de waddenkust. In de opgave *Havenontwikkeling en natuurverbetering* ligt het accent op de verduurzaming van de havens aan - en scheepvaart op - de Waddenzee. Voornaamste doel van *Eilanden op eigen kracht* is het vergroten van de zelf-voorzieningsgraad voor energie en water. Met de opgave *Versterken en vermarkten werelderfgoed* wil het IKW de duurzame ontwikkeling van het gebied, op sociaaleconomisch terrein, versterken en vermarkten. Met de opgave *Eems-Dollard in balans* wordt ingezet op het benutten van economische kansen (vergroenen van de chemie) en het herstel van natuurwaarden in dit gebied.

Opgaveteams

Elke opgave kent een eigen opgaveteam, met vertegenwoordigers vanuit de drie provincies (IKW) en het Waddenfonds. Wanneer een initiatief meerdere opgaven dekt en er expertise vanuit de andere opgaveteams wordt verlangd, wordt het opgaveteam daarop aangepast.

De taken van de opgaveteams laten zich als volgt opsommen:

- aanjagen en mede-ontwikkelen van programma's en projecten;
- bijdragen aan kennis, netwerk, integraliteit en draagvlak;
- ontwikkelen brede coalities met financieringsmogelijkheden;
- voorzien in de interprovinciale afstemming;
- voorzien in samenwerking en afstemming met

Waddenfonds;

- beoordelen voorstellen op IKW-doelen en IKW-waardigheid en rijpheid;
- opstellen advies voor de Stuurgroep Waddenprovincies;
- advisering bestuurders, afstemming provinciaal beleid, opstellen GS-stukken;
- communicatie en PR t.a.v. initiatieven;
- regelen cofinanciering provincies;
- accountmanagement en projectbegeleiding van de projecten/programma's waaraan subsidie is verleend.

4.1 Waddenzee

Voor vele miljoenen vissen en vogels is het waddengebied kraamkamer, tankstation en broed-, paai- en leefgebied. Een evenwichtig voedselweb, natuurlijke bodemstructuren en voldoende habitat zijn van levensbelang voor gezonde populaties. Helaas staan die, vooral door menselijk toedoen, onder druk. Voornaamste doel van deze majeure opgave is dan ook herstel van het voedselweb en de bodemstructuren. Met de focus op minder externe verstoring, meer ruimte voor natuurlijke, dynamische processen en extra inzet op de verduurzaming van het medegebruik.

Om deze doelen te realiseren zet het IKW actief in op het aanzwengelen, ondersteunen en (mede)financieren van waddenbrede (samenwerkings)programma's die aan zoveel mogelijk van de genoemde doelen en transities in het waddengebied (integraal) bijdragen. Met als uitgangspunt een robuuste en veerkrachtige Waddenzee en behoud van de Unesco Werelderfgoedstatus die onder druk is komen te staan.

Programmeerlijnen

Lijn 1: completer voedselweb en hersteld bodemleven; doorzetten bestaande inzet op voedselweb en voortborduren op de uitkomsten van onder meer Waddenmozaïek, de Agenda voor het mariene ecosysteem voor de Waddenzee en

het Programma voor herstel onderwaternatuur.

Lijnen 2 en 3: optimaliseren swim- en flyway; doorzetten en afronden bestaande inzet op fly- en swimway. Bij vogels en vissen gaat het over het realiseren van predatiebestendige broed-, paai-, opgroei-, rust- en foerageergebieden in de Waddenzee en aan de randen daarvan.

Lijn 4: wegnemen externe bedreigingen; terugdringing van externe bedreigingen zoals (micro)plastics, medicijnresten, milieu-emissies (lozingen), exoten en zoutwateralgen krijgt extra aandacht in de programmering. Geldt ook de reductie en hergebruik van slib.

Lijn 5: beantwoording kennisvragen werking ecologisch systeem; het ontbreekt nog teveel aan kennis over de werking van het ecologische systeem van de Waddenzee. Komende periode is meer inzet gewenst op kennisprogramma's en de noodzakelijke monitoring.

Lijn 6: vergroten ecologische robuustheid Waddenzee om gevolgen klimaatverandering te kunnen weerstaan; daarvoor dient het economisch medegebruik beperkt en verduurzaamd te worden. Bij voorkeur gecombineerd met initiatieven die natuurherstel beogen en bijdragen aan klimaatadaptatie.

Voorbeeldinitiatieven

Enkele voorbeelden van lopende/beschikte programma's die invulling geven aan de doelen en programmeerlijnen van deze majeure opgave zijn: Wij & wadvogels, Swimway Waddenzee, Waakvogels. De komende periode staan er al enkele interessante initiatieven geprogrammeerd, waaronder 'Wad gaat Om' en een programma met maatregelen voor natuurherstel in voor bodem beroerende visserij gesloten gebieden.

Bijdrage aan transities en Waddenagenda 2050
De klimaatverandering en de (mogelijke) gevolgen daarvan zijn van invloed op het

ecologisch systeem van de Waddenzee. Denk alleen al aan de zeespiegelstijging die een bedreiging vormt voor wadplaten en leidt tot toename van zoute kwel in het kustgebied. Ook heeft de temperatuurstijging gevolgen voor de watertemperatuur en zorgt ze zowel voor wateroverlast als verdroging in het kustgebied. De majeure opgave Waddenzee focust zich dan ook meer dan in het verleden op het zoveel mogelijk in samenhang versterken van de natuur- en klimaatopgaven. Onder deze laatste vallen ook de energie- en voedseltransitie in het waddengebied en het bevorderen van de circulariteit en het beperken van het grondstoffengebruik.

Deze gecombineerde ambities sluiten op hun beurt aan bij diverse doelen zoals benoemd in het Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2050. We noemen de deelprogramma's 'Natuur van Wereldklasse' (veranderdoelen 1 t/m 5), 'Klimaatverandering' (veranderdoelen 1, 2 en 4), 'Energietransitie' (veranderdoel 2), 'Waddenzee' (veranderdoel 1) en 'Overige activiteiten' (veranderdoelen 1 t/m 5).

4.2 Vitale kust en Afsluitdijk

In deze opgave ligt de focus op het realiseren van integrale gebiedsprogramma's en elkaar onderling versterkende projecten die gericht zijn op het versterken van zowel de ecologische als (duurzame) economische ontwikkeling van de waddenkust. Het verbinden van de Waddenzee en het achterland biedt kansen, net zo goed als het ontwikkelen van initiatieven die bijdragen aan een circulaire, klimaatadaptieve landbouw, een duurzame visserij- en gastvrijheidssector en de leefbaarheid in het gebied. Ook voor deze opgave geldt dat het combineren van verschillende opgaven, transities en de doelen van de Agenda voor het Waddengebied 2050 een pre is.

Het herstel van ecologische verbindingen in het kustgebied kan gelijk opgaan met initiatieven op het gebied van klimaatadaptatie,

landbouwtransitie en de toegankelijkheid en beleving van de waddenkust. Net zo goed als het verbeteren van de kustveiligheid zich laat combineren met bijvoorbeeld natuurontwikkeling en het realiseren van zoet/zout-overgangen. De opgave wordt dan ook vaak gecombineerd met andere opgaven, gebiedsprogramma's en eerder genoemde transitie in het gebied. Daarbij wordt ook steeds vaker - en intensiever - verbinding gezocht met de Agenda voor het Waddengebied 2050 en Rijksprogramma's als de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW).

Programmeerlijnen

Binnen deze majeure opgave ligt de focus op integrale gebiedsprogramma's en projecten die zich richten op ontwikkelingen die de kustzone vitaler en duurzamer maken. Daarin onderscheiden we de volgende drie programmalijnen:

1. Ontwikkelen van een samenhangende kust, bij voorkeur binnen omvangrijke gebiedsprogramma's;
2. Versterking c.q. herstel van ecologische verbindingen tussen Wad en achterland, bij voorkeur in combinatie met opgave Waddenzee en de noodzakelijke kustversterking en klimaatadaptatie;
3. Stimuleren van een klimaatadaptieve, duurzame landbouw.

Voorbeeldinitiatieven

Enkele voorbeelden van lopende/beschikte programma's die invulling geven aan de doelen en programmeerlijnen van deze majeure opgave zijn: Holwerd aan Zee, Vitale kust Lauwersmeergebied, Beleef Kornwerderzand, Vitale kust Eems-Dollard, Vismigratierivier Afsluitdijk en Blue Energy. Daarnaast zijn er programma's in ontwikkeling die de komende periode aanvraagrijp worden gemaakt. Denk aan Waddenbaai, Programma Harlingen, Fries Programma Waddenkust en Eemszijlen.

Bijdrage aan transitie en Waddenagenda 2050

De aanpak van de opgave Vitale kust en Afsluitdijk sluit goed aan op die van de Waddenagenda 2050 waarbij stakeholders actief zoeken naar mogelijkheden om kustgerelateerde opgaven – denk aan de dijkversterking en klimaatopgave – mee te nemen in integrale gebiedsprogramma's. Daarbij wordt ook met een schuin oog gekeken naar koppeling met Rijks- en Europese programma's. Denk aan de dijkversterking Koehool-Lauwersmeer en Lauwersmeer-Vierhuizen waar gekeken wordt hoe deze gecombineerd kunnen worden met het (beter) beleefbaar maken van de waddenkust, het versterken van de natuurontwikkeling en de realisatie van meer natuurlijke/geleidelijke overgangen tussen zoet en zout. Ander voorbeeld is het Programma Harlingen (i.o.) waar noodzakelijke ingrepen ten gevolge van de klimaatverandering gecombineerd worden met het upgraden, meer beleefbaar en toegankelijk maken van de kustzone, het beperken van de verzilting van het achterland en het dichtslippen van de haven.

Zowel lopende initiatieven als de ambities van deze opgave sluiten aan bij tal van doelen zoals benoemd in het [Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2050](#). We noemen de deelprogramma's 'Natuur van Wereldklasse' (veranderdoelen 1 t/m 4 en 6), 'Landschap en cultureel Erfgoed' (veranderdoelen 1 t/m 4), 'Bereikbaarheid' (veranderdoelen 1 t/m 4) en 'Klimaatverandering' (veranderdoelen 2 t/m 4), 'Recreatie en Toerisme' (verschillende veranderdoelen m.b.t. kust, eilanden en Waddenzee, met duurzame ontwikkeling aanbod en bevordering natuur- en landschapswaarden als grootste gemene deler), 'Havens' (veranderdoelen 1 t/m 5), Landbouw (veranderdoelen 1 t/m 7), Overige activiteiten (veranderdoel 2).

4.3 Havenontwikkeling en natuurverbetering

De havens van Den Helder, Den Oever, Harlingen, Lauwersoog, Eemshaven en Delfzijl zijn belangrijk voor de werkgelegenheid en daarmee een motor voor de economische activiteit in het waddengebied en als poorten voor het achterland. Deze majeure opgave richt zich op een duurzame economische ontwikkeling van de havens met natuurversterking en vergroening van de scheepvaart. Met veel ruimte voor vernieuwende initiatieven die de transitie naar een duurzame economie en energiehuishouding bespoedigen.

Prioriteit wordt gegeven aan initiatieven die verandering tot stand brengen en als vliegwielen fungeren voor een verdere, duurzame havenontwikkeling. In de grotere (industrie) havens kan naar verwachting de meeste winst worden geboekt, zowel op het terrein van energiehuishouding, circulariteit als economisch gezien. Maar ook initiatieven in de kleinere havens zijn meer dan welkom, maar dan bij voorkeur in relatie tot een gebiedsontwikkeling (zie pagina 12).

Programmeerlijnen

Voor de uitwerking onderscheiden we drie programmeerlijnen, zoals hieronder weergegeven (de rangschikking is gemaakt op basis van de impact op economie en ecologie):

Lijn 1: bouwen met de natuur; upgrading/uitbreiding van haventerreinen dient gepaard te gaan met het versterken van natuurwaarden, al dan niet ter plekke. Een en ander speelt o.a. in Harlingen waar een omvangrijk programma in ontwikkeling is;

Lijn 2: transitie naar een duurzame en fossielvrije haven economie; inzet op kennisintensieve en innovatieve verduurzamingsinitiatieven van zowel het havenbedrijf als de bedrijfsclusters. Daarbij dient, conform het klimaatakkoord, ingezet te worden op de reductie van CO₂-uitstoot en andere schadelijke stoffen. Ook vergroening van

havengebonden transport en de overgang naar een (meer) circulaire economie behoren tot deze programmeerlijn;

Lijn 3: duurzame ontwikkeling van de havens; inzet op maatregelen die de impact van havens op de omgeving verkleinen, de natuurwaarden versterken en verder gaan dan wettelijk verplicht is.

Voorbeeldinitiatieven

Initiatieven in het kader van deze opgave vergen de nodige voorbereiding, samenwerking en afstemming. Anno 2024 zijn er drie grote projecten in uitvoering: Green Shipping (havens), Regain en Groene waterstof infrastructuur (Delfzijl). Gehonoreerd en in ontwikkeling zijn verder de pilots 20MW electrolyzer en Demo gecombineerde restwarmteleiding bio-economie. Programma's die in ontwikkeling zijn, hebben veel raakvlakken met de gebiedsprogramma's en zullen in samenhang ontwikkeld worden.

Bijdrage aan transities en Waddenagenda 2050

Genoemde voorbeeldinitiatieven laten zien dat deze opgave in belangrijke mate bijdraagt aan de doelen van het klimaatakkoord, waaronder de energietransitie, het terugdringen van uitstoot en het verduurzamen van de haven economie. Daarbij biedt het [Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2050](#) kansen om de initiatieven i.h.k.v. deze opgave te verbreden en te verdiepen. Zowel inhoudelijk als procesmatig geeft het programma een podium om de ontwikkelingen van de waddenzeehavens, de waddenzeevloot en de omgeving waarin de havens zijn gepositioneerd, te ondersteunen vanuit een bredere visie en een breder consortium van partijen.

De ambities van de majeure opgave Havenontwikkeling en natuurverbetering sluiten aan bij diverse doelen zoals benoemd in het uitvoeringsprogramma. We noemen de deelprogramma's 'Natuur van wereldklasse'

(veranderdoelen 2 en 4), 'Bereikbaarheid' (veranderdoelen 2 en 4), 'Klimaatverandering' (veranderdoel 4), 'Energietransitie' (veranderdoelen 1 en 2), 'Havens' (veranderdoelen 1 t/m 5).

4.4. Eilanden op eigen kracht

De eilanden zetten naast de instandhouding van landschap, natuur en leefbaarheid in op een grotere mate van zelfvoorzienendheid op het gebied van (zoet)water en (duurzame) energie. In het verlengde daarvan is er meer aandacht voor het terugdringen en hergebruiken van grondstoffen. De Regio Deal Waddeneilanden richt zich vooral op het laatste aspect en de instandhouding van de leefbaarheid en het voorzieningenniveau. De opgave Eilanden op eigen kracht verwacht bij te dragen aan de circulaire-, water- en energieambities van de Waddeneilanden.

De focus van Eilanden op eigen kracht ligt de komende jaren dus vooral op het faciliteren van initiatieven die de ontwikkeling van duurzame en zelfvoorzienende Waddeneilanden kunnen versnellen, waaronder het opschalen van de uitgezette of succesvolle energiepilots. Daarbij verdient aansluiting bij genoemde Regio Deal, maar zeker ook bij de Agenda voor het Waddengebied 2050 de voorkeur. Ook om zo breed en integraal mogelijk te kunnen bijdragen aan de brede welvaart op de eilanden.

Programmeerlijnen

De komende periode ligt het accent bij deze majeure opgave op de volgende drie programmeerlijnen:

Lijn 1: zelfvoorzienende eilanden qua energie in 2050; met meer aandacht voor de hele keten, dus naast opwekking ook energiebesparing, opslag en balancerend;

Lijn 2: zelfvoorzienendheid op het gebied van (zoet) water; met de nodige aandacht voor pilots op dit terrein, bij voorkeur gekoppeld aan klimaatadaptatie;

Lijn 3: circulair grondstoffengebruik; beperken verspilling, stimuleren hergebruik en gebruik duurzame producten en productiemethoden.

Voorbeeldinitiatieven

Enkele voorbeelden van lopende of beschikte programma's die invulling geven aan de doelen en programmeerlijnen van deze majeure opgave zijn: pilots Slow Mill en Green Goods (Texel), en Tidal Kite (Ameland). Ondertussen kloppen enkele pilotprojecten op de deur voor opschaling naar de markt. Ook het programma Wad gaat om zal zorgen voor impact op de Waddeneilanden.

Bijdrage aan transities en Waddenagenda 2050

De opgave voor de Waddeneilanden sluit naadloos aan bij de mondiale thema's met betrekking tot klimaatadaptatie, energietransitie, (her)gebruik van grondstoffen, een gezonde voedselketen en een inclusieve samenleving. De eilanden zijn hiervoor een ideale proeftuin en kunnen nationaal en internationaal als voorbeeld dienen.

Met het Programma Waddeneilanden 2021-2026 'Vijf bloeiende en levendige gemeenschappen' en de Regio Deal (2023 – 2027) zetten de eilanden in op behoud van leefbaarheid en een duurzaam en vitaal toekomstperspectief (brede welvaart). Onder andere met de programmalijnen 'circulaire economie' en 'duurzame energie' die aansluiten op de majeure opgave Eilanden op eigen kracht. Dit biedt (extra) mogelijkheden tot het opzetten, versnellen en uitvoeren van projecten op deze thema's.

De ambities van deze majeure opgave sluiten op diverse fronten ook aan bij de doelen zoals benoemd in het [Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2050](#). We noemen de deelprogramma's 'Klimaatverandering' (veranderdoelen 3 en 4), 'Energietransitie' (veranderdoelen 1 en 2), 'Recreatie en toerisme Waddeneilanden' (veranderdoel 1) en 'Landbouw' (veranderdoelen 2 en 7).

4.5 Versterken en vermarkten werelderfgoed

Met deze majeure opgave wil het IKW initiatieven in het waddengebied stimuleren en vermarkten die zowel het sociaaleconomisch klimaat versterken als recht doen aan de unieke kwaliteiten en waarden van het werelderfgoed. Daarbij wordt in lijn met de trilaterale samenwerking en strategie in het waddengebied vooral ingezet op het stimuleren van duurzaam toerisme en het daarbij ontzien van kwetsbare gebieden middels bestemmingsmanagement.

De majeure opgave ‘Versterken en vermarkten werelderfgoed’ is zowel gericht op de ontwikkeling van de beleving van de kernkwaliteiten van het waddengebied – weidsheid, rust, duisternis, stilte, waardevolle landschappen en cultureel erfgoed – als op het versterken, verduurzamen en vermarkten van het toeristisch en recreatief aanbod.

Daarbij wordt regionaal gekeken wat nodig is om zowel de leefbaarheid en het (passende) aanbod te versterken als de kwetsbare natuur- en landschapswaarden te ontzien. De situatie op de eilanden laat zich immers moeilijk vergelijken met die aan de waddenkust, terwijl er ook langs de kust accentverschillen zijn. Het IKW maakt zich de komende periode vooral sterk voor samenhangende, interprovinciale, meerjarige projecten en programma’s waarin diverse stakeholders samen optrekken. Denk daarbij niet alleen aan de gastvrijheidssector en natuur- en terreinbeheerders, maar ook systeemorganisaties, educatieve instellingen en overheden.

Programmeerlijnen

Zoals de naam al aangeeft kent deze majeure opgave twee programmeerlijnen die sterk in elkaar verlengde liggen en meer en meer verbonden zijn:

Lijn 1: vermarkten; de afgelopen jaren hebben de provinciale destiniatiemanagement- en marketingorganisaties onder de noemer Visit Wadden samen de uniforme communicatie van

FOTO: WADDENAGENDA

het waddengebied als duurzame bestemming voor hun rekening genomen. Met als doelgroep de zogenaamde kwaliteitstoerist. De komende periode wil het IKW – waar mogelijk en nodig – sterker inzetten op regeneratief toerisme, spreiding van bezoek over de seizoenen en gebieden én op vergaande samenwerking tussen betrokken systeemorganisaties, natuurbeheerders, bezoekerscentra en overheden in het gebied.

Lijn 2: versterken; zowel aan de kust als op de eilanden richt deze programmeerlijn zich op het versterken van de culturele en landschappelijke gebiedskenmerken en het duurzaam toeristisch aanbod, waarbij de kernwaarden van het gebied worden versterkt, dan wel ontzien. Een en ander zoveel mogelijk in samenhang én in waddenbrede samenwerking, waarbij regionale accentverschillen mogelijk zijn.

Voorbeeldinitiatieven

Enkele voorbeelden van lopende of beschikte programma's die invulling geven aan de doelen en programmeerlijnen van deze majeure opgave zijn: Donkerte van het waddengebied, Op paad lâns it Waad, Waddengastronomie, Werelderfgoedcentrum Waddenzee, Het Baken. Ondertussen wordt er werk gemaakt van Programma Cultuurlandschappen, Programma Gastheerschap en rondje Waddenbaai.

Bijdrage aan transities en Waddenagenda 2050

Recreatie en toerisme hebben wereldwijd, in Nederland, in het waddengebied en zeker ook op de Waddeneilanden effect op natuur en landschap. Bezoekers dragen echter wel bij aan de leefbaarheid en instandhouding van het voorzieningenniveau (brede welvaart), zowel aan de kust als op de eilanden. Zaak is hun ecologische footprint beperkt te houden. Duurzaam toerisme, circulariteit en slimme groei zijn in het waddengebied inmiddels, mede dankzij provinciaal en trilatraal toeristisch beleid én Visit Wadden, een begrip. Toerisme kan ook bijdragen aan bijvoorbeeld de transitie naar een meer natuurinclusieve manier van boeren en bewustwording m.b.t. het zorgvuldig omgaan met natuur, landschap en natuurlijke hulpbronnen. Zeker op de eilanden met hun monotoeristische economie ligt er een uitdaging tot verbreding en het aanboren van nieuwe, meer bewuste doelgroepen.

De ambities van deze majeure opgave sluiten op diverse fronten ook aan bij de doelen zoals benoemd in het [Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2050](#). We noemen deelprogramma's: 'Landschap en cultureel erfgoed' (veranderdoelen 1,2,3), 'Bereikbaarheid' (veranderdoelen 1 en 2), 'Recreatie en Toerisme' (alle veranderdoelen voor zowel kust als eilanden), 'Landbouw' (veranderdoelen 3, 5 en 6).

4.6 Eems-Dollard in balans

Het Eems-estuarium is één van de twee laatste natuurlijke Nederlandse estuaria. De natuurlijke zoet-zout overgangen zijn belangrijke kraamkamers voor de biodiversiteit. En daarmee van wezenlijk belang voor de natuurwaarden in en rond het waddengebied. De inzet van deze majeure opgave is dan ook het bewerkstelligen van een veerkrachtig ecosysteem met waar mogelijk ruimte voor een duurzame (door) ontwikkeling van havens en bedrijventerreinen in het Eems-Dollard gebied.

Ecologisch gezien is vooral de waterhuishouding in het gebied problematisch. Er zijn (te) weinig geleidelijke overgangen tussen land en water en zoet en zout. Het systeem is door dijkversterkingen en -verleggingen teveel opgesloten geraakt. Het teveel aan slib zorgt voor ernstige vertroebeling van het water. Economisch gezien biedt het vergroenen van het omvangrijke industriecluster in het gebied de nodige kansen. Met deze majeure opgave wordt werk gemaakt van oplossingen voor de geschetste problematiek, zo zien we duidelijk terug in de gekozen programmalijnen.

Deze opgave heeft in de regio veel raakvlakken met de majeure opgaven 'Havenontwikkeling en natuurverbetering' en 'Vitale kust en Afsluitdijk', waardoor de drie opgaveteams regelmatig nauw samenwerken en kennis en ervaring delen.

Programmeerlijnen

Lijn 1: creëren van brakke overgangszones en zoet-zout verbindingen; denk hierbij aan initiatieven gericht op de inrichting van brakke zones voor natuur en zilte teelten en het combineren van natuurmaatregelen met dijkversterkingen en klimaatmaatregelen;

Lijn 2: onttrekken van slib; aansluitend op het programma Eems-Dollard 2050 (2016) ligt het accent in deze programmeerlijn op het laten meegroeien van platen in het systeem en de creatie van gebie-

den waar slib kan bezinken of worden hergebruikt. Al dan niet in combinatie met de inrichting van estuariene overgangszones (zie 1);

Lijn 3: vergroening van het chemiecluster; aansluitend op een door het chemieconsortium in het gebied gepresenteerd ‘vergroeningsprogramma’ wordt met deze opgave ingezet op het stimuleren en creëren van warmtenetten, bio-raffinage, waterstoftoepassingen en een circulaire economie.

Voorbeeldinitiatieven

Enkele voorbeelden van lopende/beschikte programma’s die invulling geven aan de doelen en programmeerlijnen van deze majeure opgave zijn: Groene waterstofinfrastructuur Delfzijl, pilot ophoging landbouwgronden en Vitale kust Eems-Dollard. Ondertussen staat er in de vorm van het programma Eems-Dollard dubbele dijk een kansrijk initiatief in de steigers dat mede door Corona vertraging heeft opgelopen.

Bijdrage aan transities en Waddenagenda 2050

Deze opgave sluit naadloos aan bij de mondiale thema’s klimaatadaptatie, energietransitie, circulair grondstoffengebruik en een leefbare samenleving. Projecten zoals de gebiedsontwikkeling Eemshaven, maar ook projecten in het kader van de vergroening van de industrie – op basis van het eindrapport van de industrietafel Noord-Nederland – leveren een significante bijdrage aan genoemde mondiale thema’s.

De ambities van deze majeure opgave sluiten op diverse fronten ook aan bij de doelen zoals benoemd in het [Uitvoeringsprogramma Waddengebied 2050](#). We noemen deelprogramma’s: ‘Natuur van Wereldklasse’ (veranderdoelen 1, 3 en 4), ‘Landschap en cultureel erfgoed’ (veranderdoel 1), ‘Bereikbaarheid’ (veranderdoel 3), ‘Klimaatverandering’ (veranderdoelen 2 en 4), ‘Havens’ (veranderdoel 1 en 5).

FOTO: VISIT WADDEN

KIEKKAASTE

5 Monitoring en evaluatie

De investeringen in het waddengebied van IKW en Waddenfonds moeten volgens de Gemeenschappelijke Regeling Waddenfonds aan het einde van de looptijd, vanaf 2027, geëvalueerd worden. Om daarmee verantwoording te kunnen afleggen over de besteding van Waddenfondsmiddelen richting provincies en Rijk. Het Waddenfonds en het Investeringskader Waddengebied ontwikkelden hiervoor een Systematiek van Monitoring en Evaluatie (SME). Sinds 2020 wordt de SME toegepast bij zowel Waddenfonds als majeure IKW-aanvragen. De methodiek wordt doorontwikkeld om het doelbereik van het Waddenfonds en het IKW te kunnen evalueren.

De komende jaren staat het verder operationaliseren van de monitorings- en evaluatiesystematiek centraal. IKW en Waddenfonds trekken daarbij zoveel mogelijk samen op. Naast inzicht in de opbrengsten draagt de monitoringsinformatie bij aan de verdere kennisontwikkeling in het waddengebied. Nieuwe projecten, maar ook andere regio's, kunnen hun voordeel doen met de opgedane kennis en ervaringen. Een adequate kennisinfrastructuur zet het waddengebied bovendien nationaal en internationaal nog beter op de kaart.

Evaluatie vanaf 2027

De Systematiek Monitoring en Evaluatie (SME) is erop gericht om aan het eind van de programmaperiode uitspraken te kunnen doen over de betekenis van IKW en Waddenfonds voor de ecologie en economie van het waddengebied. Hiertoe is in 2020 een lijst van outcome-indicatoren opgesteld. Deze indicatoren vormen de basis voor de eerste evaluatie die volgens de Gemeenschappelijke Regeling tussen 2027 en 2029 moet worden uitgevoerd. Deze evaluatie moet antwoord geven op de hoofdvraag: wat leveren alle toegekende en gerealiseerde initiatieven aantoonbaar op voor de economie en ecologie in het waddengebied? Maar ook: wat zijn de verwachte effecten van de initiatieven en welke

opgaven verdienen het om voortgezet te worden, al dan niet waddenbreed. Vervolgens vindt elke vier jaar een evaluatie plaats om het doelbereik van IKW en Waddenfonds te monitoren. Dit geldt ook voor de programma's en projecten die later zijn afgerond.

Beschikbaarheid data

Verschillende bronnen kunnen data leveren voor de evaluatie. Bij de opzet van de SME is ervan uitgegaan dat veel data via de Basismonitoring Wadden beschikbaar zou komen. In het kader van de Basismonitoring Wadden worden voor ongeveer 25 thema's analysedocumenten opgesteld door de partijen die participeren in het Kernteam. Voor de SME zijn de analysedocumenten belangrijke bouwstenen. Ze bieden inzicht in de beschikbaarheid van data en meetnetten van landelijke organisaties, provincies, Rijk, kennisinstellingen en waterschappen en de hiaten daarin. De ontwikkeling van de analysedocumenten heeft vertraging opgelopen. In afstemming met Rijk en provincies is afgesproken dat de analysedocumenten uiterlijk medio 2025 worden afgerond.

Basismonitoring Wadden

De Basismonitoring Wadden startte in 2019 op initiatief van het Rijk. Met als belangrijk doel: het toegankelijk maken van alle beschikbare informatie en monitoringgegevens over het waddengebied, voor beheer, beleid en wetenschap. Hiertoe is het Datahuis Wadden ingesteld.

Het Kernteam Basismonitoring bestaat uit vertegenwoordigers van Rijkswaterstaat, het ministerie van LNV, de Waddenprovincies, de Waddenacademie, de Coalitie Wadden Natuurlijk, NAM en Tresoar. Het Waddenfonds en IKW participeren als adviseur in het kernteam.

Ook via de gehonoreerde projecten worden evaluatiegegevens verzameld. Aanvragers van projecten die voor 2021/2022 beschikt zijn, waren niet verplicht met de huidige systematiek te werken. In 2023 is daarom voor zo'n 35 projecten die voor de proefevaluatie (zie hierna) worden gebruikt, in opdracht van het Waddenfonds een inhaalslag uitgevoerd. In 2022 liet het IKW verder een nul- en startmeting uitvoeren naar de beschikbaarheid van data voor de outcome-indicatoren en de hiaten. De resultaten van de inhaalslag én de rapportage over de nul- en startmeting van de outcome-indicatoren maken duidelijk dat veel data (nog) ontbreken of moeilijk vindbaar zijn. Soms lijkt een bewerkingsslag nodig om de ruwe data bruikbaar te maken voor evaluatie. Er moeten dus nog inspanningen worden verricht om deze data alsnog beschikbaar en bruikbaar te krijgen. Daarom is besloten in 2024 een proefevaluatie te houden.

Proefevaluatie in 2024

Door het uitvoeren van een proefevaluatie ontstaat inzicht in welke data beschikbaar en bruikbaar zijn. En in hoeverre het mogelijk is om uiteindelijk antwoord te geven op de 'mate waarin' het Waddenfonds en IKW via de gesubsidieerde projecten bijdragen aan de beleidsdoelen. De proefevaluatie is een belangrijk onderdeel van de doorontwikkeling van de SME, ook om te bepalen of de systematiek werkt en/of op welke punten de systematiek aangepast of aangevuld moet worden. De proefevaluatie draagt bij aan een verbeterde systematiek en levert een gericht advies voor de opzet en kosten van de uiteindelijke evaluatie na afloop van het Waddenfonds in 2027.

Expert judgement

Onderdeel van de proefevaluatie is een deskundigenbeoordeling ('expert judgement'). Met deskundigen wordt besproken in hoeverre de doelen van het IKW/Waddenfonds behaald worden in relatie tot andere ontwikkelingen. Vaak zullen dit interpretaties zijn, omdat de verwachting is dat causale verbanden rond het effect van IKW/

WF-bijdragen vaak lastig te leggen zijn. De expert judgement zal wel een beeld geven of, hoe en in welke mate de projecten of programma's effect hebben gehad.

Dit alles is bedoeld om proef te draaien met de ontwikkelde monitorings- en evaluatiesystematiek en na te gaan of deze voldoende oplevert. Op basis van deze ervaringen wordt de systematiek bijgesteld en gereed gemaakt om drie jaar later nogmaals toe te passen. Ook bij de formele evaluatie zal een deskundigenbeoordeling plaatsvinden. Experts en deskundigen van binnen en buiten de organisatie wordt gevraagd zich te buigen over de vraag wat de resultaten van het IKW en Waddenfonds zijn en wat deze nog bijdragen aan de ontwikkeling van het gebied de jaren daarna.

Impact op IKW-organisatie en programmering

Het operationeel maken van de SME brengt inspanningen en kosten met zich mee. Kosten die ook ten laste komen van de waddenprovincies, zoals bijvoorbeeld het regelmatig updaten van de Waddenbalans (sociaaleconomische analyse) en de vervlechting daarvan in de Basismonitoring. Belangrijk is dat de SME op verantwoorde wijze bijdraagt aan de evaluatie in 2027 en de jaren daarna. En dat de systematiek qua inhoud en beoordeling werkt. De SME zal geborgd moeten worden in het toekomstige beleid van de provincies om het doelbereik te kunnen blijven monitoren.

